

НОВІТНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ НА ОСНОВІ УЛЬТРАПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ

Проведено теоретичний аналіз новітніх методик викладання географії на основі сугестопедагогіки та розкрито сутність сугестопедагогічного навчання, доцільність його використання у навчальному процесі, а також переваги і недоліки при вивченні шкільного курсу географії. Виявлено три основні методики сугестопедії: гіпнопедія, релаксопедія, сугестопедія. Установлено суть, місце, та роль сугестопедії у загальному сугестопедагогічному процесі як новому та ефективному напрямі навчання географії. На прикладі теми загальної географії «Географічна оболонка та її компоненти» запропонована схема підготовки до уроку та рекомендації щодо його проведення з використанням сугестопедичного принципу глобалізації.

Ключові слова: нетрадиційні методи навчання, сугестопедагогіка, гіпнопедія, релаксопедія, сугестопедія, засоби сугестопедії, «надзапам'ятовування», сугестопедичний принцип глобалізації.

V. Salimon

NEWEST METHODS OF TEACHING GEOGRAPHY BASED ON THE ULTRA-PEDAGOGICAL CONCEPT OF TEACHING

A theoretical analysis of one of the newest methods of teaching geography, i.e. suggestive pedagogy, has been conducted. The essence of the suggestive pedagogical teaching, the necessity of its use in the teaching process, advantages and disadvantages of studying the school course of geography has been revealed. Three basic methods of suggestive pedagogy have been discovered: hypnopedia, relaxopedia and suggestive pedagogy itself. The gist, place and role of the suggestive pedagogy in the general suggestive process as a new and efficient approach to teaching geography have been stated. The outline of the lesson within which some recommendations for its conducting as for using the suggestive principles of the globalization has been offered, the example being the topic of the general geography course «The Geographical Sphere and Its Components».

Keywords: untraditional methods of teaching, suggestive pedagogy, hypnopedia, relaxopedia, means of suggestive pedagogy, «overmemorization», the suggestive principle of globalization.

Вступ. Ми живемо в інформатизованому суспільстві, де біоенергетичні технології висувають складні завдання перед людством. Традиційними методами навчання неможливо збільшити обсяг засвоєного учнями матеріалу. Разом з тим, технологічні системи вже знайшли десятки способів впливу на підсвідомість людини з метою запам'ятовування потрібної інформації. У зв'язку зі збільшенням навантаження на розумову діяльність учнів, на перший план виходять нетрадиційні методи і прийоми навчання. Географія – один із предметів, де можна використовувати найновітніші технології навчання.

Поряд із традиційними засобами більш широке визнання отримують прийоми саморегуляції, які спираються на мобілізацію резервів психіки

людини, тому в сучасних технологіях навчання доцільно вводити елементи психокорекційного тренування як засіб оптимізації психологічного стану, для інтенсивного запам'ятовування навчального матеріалу, зокрема з географії [4].

Вихідні передумови. Одними з нетрадиційних методів навчання є методи сугестопедогогіки. Вивченням досвіду застосування сугестопедогогіки займалися ще в давньому Китаї, Індії, Ефіопії. Учені США, Канади, Франції та Болгарії одними з перших почали використовувати ці методи. Дослідження проблем гіпнопедії у 30-і роки XX ст. проводились у СРСР (А.М. Свящ, В.П. Зухар, Ю.А. Максимов, І.П. Пушкіна та ін.) [1]. За С.С. Пальчевським, існує три основні методи сугестопедогогіки: гіпнопедія – (від лат. *hypnos* – сон + *paideia* – навчання), релаксопедія – (від лат. *relaxat* – розслаблення + *paideia*), сугестопедія – (від лат. *suggestion* – навіювання + *paideia*) [9].

Метою даної статті є виклад результатів дослідження застосування ультропедогогічної концепції навчання – сугестопедогогіки, розкриття сутності сугестопедичного навчання, доцільності використання його у навчальному процесі, виявлення переваг і недоліків сугестопедогогіки при вивченні шкільного курсу географії.

Виклад основного матеріалу. Існують свідчення про те, що понад тисячу років тому буддійські священники в Китаї нашіптували сплячим учням на вухо релігійні тексти. У йогів одним із способів тренування пам'яті вважається запам'ятовування уві сні складних текстів, а стародавні індуські факіри усипляли своїх учнів і під час сну навчали їх складних фокусів.

Оскільки навіювання у стані природного або гіпнотичного сну зумовлюють певну пасивність і підпорядкованість волі педагогу-гіпнопеду, увагу дослідників привернув інший бік навіювання – процес самонавіювання. Він зумовив процес розвитку релаксопедії (у фізіології це означає зниження тону скелетної мускулатури). Так народився метод аутогенного тренування, який також може мати широке застосування у педагогіці [8]. Безпосередньо цим займалися з 1965 р. Є.Г. Рейдер, С.С. Лібіх, а з 1966 р. навіювання у педагогічному процесі почали розглядатися вченими під керівництвом І.Є. Шварца. Однак і релаксопедія має певну обмеженість, більш того, було виявлено, що заняття протипоказані учням, педагогам, які б мали схильність до психічних захворювань [1, 6].

Для того, щоб все ж таки подолати ці обмеження, на перший план вийшла сугестопедія. Це один з найпоширеніших методів сугестопедогогіки. Історія її виникнення пов'язана зі створенням у 1966 р. в Болгарії науково-дослідного інституту сугестопедії, який очолив учений-психотерапевт Г.К. Лозанов, який вивів формулу «надзапам'ятовування» на основі «психологічного комфорту» [6]. Його послідовниками в СРСР стали Г.М. Ситін, В.Ф. Шаталов, М.М. Полтишев, А.С. Макаренко, Ш.А. Амонашвілі та ін. На даний час, шкільна початкова програма перевантажена, кількість інформації

для запам'ятовування збільшується, а психофізичний рівень учнів, як показують дослідження С.С. Пальчевського, різко знижується [8, 9].

Справжнє покликання педагога полягає в тому, щоб знайти індивідуальний підхід до кожного учня, спрямувати його шлях для досягнення оптимальних результатів, виходячи з його цілей, здібностей та ін. [4]. Отже, метод сугестопедії з його фізіологічними, психологічними та психотерапевтичними можливостями не лише знімає напругу, а й підвищує увагу учня, його працездатність. Уперше цей метод почав застосовуватися для вивчення іноземних мов [6]. Якщо при традиційному вивченні учень може запам'ятовувати від 10 до 20 слів за урок, то при застосуванні сугестопедичного методу учні запам'ятовували до 100 слів [4].

В основі сугестопедії лежить метод розширення мнестичних можливостей учнів, який орієнтується на сугестативні впливи у звичайному стані свідомості [1]. Згідно з дослідженнями Г.К. Лозанова, сугестопедичний навчальний ефект пов'язується насамперед із появою так званої сугестивної гіпермнезії (від грецьк. *giper* – над, зверху і *мнезіс* – пригадування) – розширення можливостей запам'ятовування навчального матеріалу за рахунок сугестивних впливів у звичайному стані свідомості та відповідного структурування цього матеріалу на основі глобалізації [3]. Ця технологія ґрунтується на п'яти принципах: ніякого зубріння, навчання без перевтоми, в основі навчання лежить пізнавальний інтерес, мотивація, навчання проводиться крупними блоками [5]. При цьому враховуються такі закономірності людської пам'яті: запам'ятовується все, що потрапляє в людську свідомість, але в активі залишається тільки те, що є важливим для учня, що його хвилює; діє своєрідний механізм за принципом: цікаво, дуже цікаво, нецікаво [5].

Основними в сугестопедії є психологічні, дидактичні, артистичні засоби. *Психологічні засоби* – мистецтво пов'язувати розум і почуття; тут ураховується усе: погляд, жести, міміка. *Дидактичні засоби* – глобалізація навчального матеріалу на основі навчального предмета. В основі пізнання світу лежить така лінійність: первинний синтез – аналіз – вторинний синтез. Тобто бачити головне, суттєве, спільне, а потім всі оточуючі деталі, бачити суцільну «картинку», а потім бачити, з чого вона складається. Це дає змогу виховувати в учнів цілісний погляд на світ. *Артистичні засоби* – вивчення нової глобальної теми в умовах сучасного оснащення, відеоматеріали, реалістичні ігри [7].

При застосуванні методу сугестопедії використовують такі вже відомі форми та технології навчання: 1) інтерактивні заняття; 2) ігрові технології; 3) сюжетні заняття та ін. Структура сугестопедичного уроку дещо відрізняється від традиційного і відомих видів нетрадиційного. Основні елементи структури такі:

1. *Вхідна бесіда* – (мета, установка на легке і приємне засвоєння нової навчальної інформації);

2. *Досеансова фаза* – складається з активного і пасивного сеансу. Під час активного сеансу учні слухають, дивлячись на задалегідь підготовлені

опорні сигнали, конспекти, СЛС (структурно-логічні схеми); під час пасивного сеансу йдеться прослуховування того ж самого навчального матеріалу на репродуктивному рівні;

3. *Сеансова фаза* – призначена для запам'ятовування навчального матеріалу на репродуктивному рівні;

4. *Післясеансова фаза* – призначена для запам'ятовування навчальної інформації на творчому рівні [1].

При проведенні контролю та при оцінюванні сугестопедичного уроку необхідне дотримання обов'язкового правила: у письмових роботах помилки виправляються синім кольором, що не призводить до психотравмуючого впливу на учнів, проводяться нескладні контрольні роботи, роботи у вигляді опорних листів, малюнків, схем. Зазначимо, що під час використання на уроках географії цих методів слід застосовувати сугестопедичний принцип глобалізації, який полягає в тому, що спочатку звертається увага на загальне, найбільш істотне, а окреме, часткове відступає на другий план. Глобальна тема об'єднує навчальний матеріал кількох уроків, що співвідносяться з вимогами навчальних програм та тематичним обліком знань, включає у себе найголовніші закономірності, ідеї, теорії, закони та найхарактерніші, найяскравіші їх ілюстрації [3].

При вивченні теми з курсу загальної географії «Географічна оболонка Землі та її компоненти» пропонується така схема. На першому уроці розглядається увесь основний матеріал теми, без акцентування уваги дітей на деталі. Безумовно, інформації надається більше, ніж може запам'ятати учень, але в умовах спокою, музичного оформлення уроку, розслаблення учнів. У невимушеній атмосфері запам'ятовування відбувається підсвідомо. Спрацьовує психологічний ефект «надзапам'ятовування» [8]. Заздалегідь готуються опорні конспекти, опорні сигнали (ОС), які повинні бути на дошці для колективної та індивідуальної роботи. Можна дозволити робити нотатки, записи, уточнення опорних сигналів, якщо це потрібно учневі. Наприклад, для вказаної теми готується шість ОС, за допомогою яких відбувається створення первинного синтезуючого образу географічної оболонки та її складових (розробка глобальної теми): ОС-1 «Загальна схема географічної оболонки та її складових»; ОС-2 «Літосфера»; ОС-3 «Атмосфера»; ОС-4 «Гідросфера»; ОС-5 «Біосфера»; ОС-6 «Природні комплекси. Екологічні проблеми». Виклад основної інформації дається у тезах:

Географічна оболонка – цілісна оболонка Землі, що утворилася в результаті взаємопроникнення і взаємодії речовини окремих геосфер – літосфери, гідросфери, атмосфери і біосфери. Географічна оболонка включає нижню частину атмосфери, гідросферу, верхню частину літосфери (до глибини в 500–1000 м). У цих межах географічної оболонки опиняється вся біосфера – геосфера, населена живими організмами.

Літосфера – це кам'яна оболонка нашої планети. Потужність і будова літосфери визначаються типом земної кори. Материкова кора складається з

трьох шарів – осадового, гранітного і базальтового (потужність літосфери тут досягає 200–250 км). Океанічна кора складається з осадового і базальтового шарів (потужність 100–150 км). Завдяки внутрішнім та зовнішнім процесам, які тут відбуваються, змінюється зовнішній облік нашої планети.

Атмосфера – повітряна оболонка нашої планети. Уявіть – це оболонка, завдяки якій ми дихаємо. У газовому складі атмосфери переважають азот (78%) і кисень (21%). Малу частку складають аргон (0,93%), вуглекислий газ (0,03%) та інші гази. Верхню межу атмосфери умовно проводять на висоті 2000 км. Атмосфера має шарувату будову.

Гідросфера – водна оболонка Землі. У її складі виділяють Світовий океан, води суші та води атмосфери. Води суші поділяються на підземні та поверхневі. У географічній оболонці вода існує у всіх агрегатних станах (твердому, рідкому і газоподібному) та легко переходить з одного стану в інший. Вода – найдивніша речовина на Землі, завдяки якій також існує все живе. Тим паче, що людина на 80 % складається з води і потребує її дуже багато. Пригадайте, які емоції ви відчуваєте, коли п'єте воду, або пірнаєте у воду, коли плаваєте. Приємні відчуття – це саме один із прикладів зв'язку, який пов'язує людину з водою.

Біосфера – це «жива» оболонка, де існує все живе. Вона включає нижню частину атмосфери, всю гідросферу і верхню частину земної кори. Тут відбуваються життєво важливі процеси, де насамперед існуємо ми з вами. А *природний комплекс* – це з'єднання складових частин природи: гірських порід, повітря, води, ґрунтів, організмів на певній території. Найбільший природний комплекс, що охоплює всю планету, – географічна оболонка Землі [2].

Звичайно, що такий урок не розкриває всі поняття, часткове (другорядне) відступає для розгляду на наступних уроках. Але глобальний підхід у не примусовій атмосфері дає змогу запам'ятати таку загальну кількість матеріалу, щоб потім було б найпростіше «звертатись» на всі окремі складові. Учителю, пояснюючи, обов'язково звертає увагу на опорні сигнали, далі надається можливість повторювати за вчителем, дивлячись на ОС, «згадувати» все пояснення.

Після завершення сугестопедичного уроку розглянутий матеріал відтворюється на творчому рівні. Кожен учень записує або малює «асоціативно» те, що він почув, а також, не дивлячись на ОС, моделює свій ОС-сигнал. Також надається можливість на творчому рівні, працюючи з підручником, атласом та іншими довідковими матеріалами, «змодельовати» свій наступний урок, тобто застосувати «випереджальне» завдання [9].

Висновки. У зв'язку з тим, що сугестопедія не має ні юридичних, ні медичних протипоказань, її методи та прийоми можна і доцільно використовувати на уроках для вивчення географічного курсу. Сугестопедичні уроки – це уроки, на яких педагоги можуть використовувати відомі їм засоби навчання, що в певному цілеспрямованому поєднанні створюють гіпермнестичний ефект та сприяють всебічному розвитку особистості. Цей напрям привчає застосовувати принцип глобалізації не тільки у навчанні, але й у житті.

Вивчений матеріал свідчить про те, що залишилось багато питань, пов'язаних з методикою використання цього методу, оснащення класних кімнат, де відбуваються такі уроки, підготовки вчителів-сугестопедів, що на високому рівні володіють цією методикою. Завдання подальших досліджень полягає у розробці методичних рекомендацій з проведення сугестопедичних уроків.

Рецензент – канд. пед. наук, доц. Л.Д. Покроєва

Література:

1. Гончаров С.М. Технологія навчання студентів економічних спеціальностей з використанням конспектів опорних сигналів та психологічної корекції. – Рівне: УДУВГП, 1997. – 34 с.
2. Жемеров А.О. География // Новейший полный справочник школьника: 5–11 классы. Естественные науки – М.: Эксмо. 2008. – С. 483–576.
3. Інновації на уроках географії / Упоряд. Є.І. Науменко, В.М. Андрєєва. – Харків: Вид. група «Основа», 2007. – 160 с.
4. Ковалев А.Г. Психология личности. – М.: Просвещение, 1970. – 391 с.
5. Корнєєв В.П. Технології в навчанні географії. – Харків: Вид. група «Основа», 2004. – 112 с.
6. Лозанов Г. Основы суггестологии. – София, 1973. – 225 с.
7. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / За ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2004. – 256 с.
8. Пальчевський С.С. Суггестопедагогіка: новітні освітні технології: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 351 с.
9. Пальчевський С.С. Релаксopedичні уроки географії // Географія та основи економіки в школі. – 2003. – № 5. – С. 21–24.

В.Н. Салимон

НОВЕЙШИЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ НА ОСНОВЕ УЛЬТРАПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ ОБУЧЕНИЯ

Проведен теоретический анализ новейших методик преподавания географии на основе суггестопедагогтики. Раскрыта сущность суггестопедагогического обучения, целесообразность его использования в учебном процессе, а также преимущества и недостатки при изучении школьного курса географии. Выявлены три основные методики суггестопедагогтики: гипнопедия, релаксopedия, суггестopedия. Установлены суть, место и роль суггестopedии в общем суггестопедагогическом процессе как новом и эффективном направлении обучения географии. На примере темы общей географии «Географическая оболочка и ее компоненты» предложена схема подготовки к уроку и рекомендации к его проведению с использованием суггестopedического принципа глобализации.

Ключевые слова: нетрадиционные методы обучения, суггестопедагогика, гипнопедия, релаксopedия, суггестopedия, приемы суггестopedии, «сверхзапоминание», суггестopedический принцип глобализации.